

Методи на преподаване и качество във висшето образование

Доц. д-р Веселин Лулански – Европейско висше училище по икономика и мениджмънт

Основният уникален актив на висшите учебни заведения са академичните кадри заети с преподаване и научни изследвания. На практика ролята и задълженията на преподавателя включват постоянното поддържане на устойчив баланс между преподаване, научни изследвания и допълнителни дейности в интерес на висшето училище (административни, проектни, индивидуална работа със студенти, професионални и обществени ангажменти), както и осъвременяване и усъвършенстване на учебното съдържание и методите на преподаване.

Какъв следва да бъде подходът към организацията на преподавателската дейност?

Висшите училища като цяло изхождат от образователната си философия, организационна култура и вътрешно-нормативни документи при организацията на учебния процес, която по отношение на преподавателската дейност включва осъзнати и отговорни дейности като семестриално планиране на учебното съдържание, подготовка на лекции и упражнения, избор на техники за тяхното презентирание, изготвяне на допълнителни учебни материали, и разработване на система за оценяване на работата на студентите.

Кое е основното съвременно предизвикателство по отношение на посочените дейности?

Значителна част от студентската и академична общност посочват актуалността на методите за преподаване като еднакво важна с учебното съдържание. Съществува на проблема се състои в това, че съвременния глобален студент изглежда слабо се влияе от класическото дидактично преподаване. Като следствие академичната общност търси нови и инте-

ресни начини за ангажиране на студентското внимание, като основно се ориентира към така наречените преподавателски подходи, базирани върху личността на студента. Именно в разнообразието и грамотността на предлагане на посочените подходи се откриват и възможностите за ефективно представяне и работа по учебното съдържание, което същевременно представлява ноу-хау и конкурентно предимство на висшето училище.

Кои са качествените характеристики, демонстрирани от модерния преподавател?

Многообразието от свързани елементи на качеството на преподаване не могат да бъдат подредени по степен на значимост; всички са критично важни. Модерният преподавател проявява истински интерес към студентите и тяхната работа, ентусиазъм към преподаваната дисциплина, желание за обратна връзка. Той е разпознаваем и открит за консултации и съвет. В организационно отношение преподавателят залага ясни задачи и структура на своите предмети, внимателно планира и провежда лекционния курс, извършва необходимата подготовка и залага ясно зададени очаквания и времеви период за реализиране на целите на курса. В методите на преподаване избира прийоми, водещи към ясни обяснения, отворен е за дискусия, използва допълнителни материали и стимулира критично мислене, използва стратегии за ангажиране и зареждане на студентите с ентусиазъм по отношение на тяхното собствено обучение. Преподавателят възприема оценителен апарат, който едновременно се явява инструмент за обучение и обратна връзка със студентите. Разбира се, задълбочените компетенции по преподаваната дисциплина имат огромно значение за формирането на солидно познание и развитие на студентски умения в съответната научна област. Допълнителни предизвикателства към модерния преподавател предявява интернационализацията на висшето образование и съпътстващото обновяване на учебното съдържание и формите на учебни дейности. Изобщо не е за пренебрегване и емоционалният аспект на обучението и преподаването, най-общо изразен в необходимото балансирано, честно и пряко възприемане и отработване на чувствата и отношенията с колеги и студенти. Преподавателят също така следва да представя философията и ползите на обучението през целия живот, да култивира желание за обучение. Необходимо е да отделя време и усилия в отговор на изискванията

за по-голяма гъвкавост по отношение на преподавателски методи и нови учебни материали, базирани на съвременни технологии за обучение и преподаване.

По какъв начин преподавателят прилага новостите с цел усъвършенстване на обучителния процес?

Поглед от търсените резултати обратно към процеса на обучение показва важни зависимости: как учат съвременните студенти и кои фактори предопределят тяхното поведение. Най-общо може да се посочи, че вече придобитото познание, мотивите за обучение и психологическата нагласа са основните фактори, влияещи върху избора на подход, който студентите възприемат и начина по който се обучават. Задълбоченият подход е мотивиран от интерес към разбиране на учебното съдържание и гарантира в най-голяма степен устойчиви резултати от обучението. Стратегическият подход е ориентиран към съревнование, стремеж за постигане на отлични оценки и е по-често технически ориентиран към висока успеваемост отколкото към самото познание. Третият най-масов тип подход е повърхностният, който се ограничава до краткотрайно запомняне и възпроизвеждане на съдържание за получаване на образователна степен в края на обучението. При това положение, възприемането на задълбочен подход към собственото обучение при студентите може да се получи, когато преподавателят се погрижи да предизвика мотивация и интерес, предостави известна независимост и право на избор, създаде възможност за работа с други участници в процеса, създаде предизвикателна, но подкрепяща среда, предостави честа и конструктивна обратна връзка, добре структурирана и ясна организация, активно включване в реалистични образователни задачи, акцент върху по-високи цели и практиката. Например, обучението базирано на проблем предполага учебната програма да бъде фокусирана върху основни проблеми от практиката, чието отработване изисква студентите самостоятелно или организирани в групи да учат от проблемите. То изисква преминаването през няколко основни процеса: запознаване и първоначален анализ на проблема, избор на познания, необходими за разбиране и работа по проблема, прилагане на новото познание, анализ и решения на проблема.

Размерът на аудиторията също предопределя стилът на преподаване.

Преподаването в малки групи е свързано с активно участие на аудиторията, използване на невербална комуникация, богат избор от целеустремени действия като дискусии, критика, анализ, решаване на проблеми, вземане на решения. Преподаването пред голяма аудитория от своя страна изисква изчистено и подредено съдържание, следващо стъпки като въведение и преглед на материята, обзор на основните теми, посочване на основните аргументи, развитие на основните идеи, употреба на примери, задачи или въпроси за упражнение към студентите, обобщение и заключение.

Използваните технологии и добре подготвени учебни материали допринасят и дори коренно променят студентското преживяване. Посоката на навлизане на технологиите в обучението е по-скоро софтуерна като характер, насочена към подобрене на презентационните програми, отколкото свързана с техническото оборудване като вградени видео проектори, бели дъски, камери за документи, и други.

Планирането на учебната програма следва да бъде предмет на разработване от страна на планиращ комитет, а не автономно занятие, като се превърне в перманентен процес, отразяващ новостите. Основно съображение пред планирането е обмислянето на връзките и съдържанието на следните елементи: цели пред курса, методи на преподаване, инструменти за обучение, система за оценяване, актуалност и практическа приложимост на съдържанието.

Оценяването на студентите се стреми да даде критериална преценка за овладените знания и умения, но и да открие затрудненията на студентите, да осигури обратна връзка, да мотивира студентите към самообучение, да даде оценка и на ефективността на проведения курс. Необходимо е преподавателят да осигури обективна и честна практика при оценяване, която да отразява, окуражава и възнаграждава студентското обучение.

Кои са източниците на информацията относно ефективността на преподаване?

На първо място това са потребителите на образователната услуга – студентите, които оценяват протичането на курса, преподавателското поведение и отношение, избора на учебно съдържание и системи за оценяване. Колегите от академичния състав на висшето училище също имат наблюдения или поне могат да изградят мнение на базата на приноса на

съответния преподавател в администрирането на преподаването, участие в академични съвети или извършване на техническите процедури в учебен отдел. Абсолвентите на висшето училище могат да бъдат ценен източник на информация относно степента на практическо приложение на изучаваните предмети, доколкото са участници в процеса на прилагане на учебно съдържание към изискванията на работното място. Външните наблюдатели в лицето на институции, обществени организации и физически лица също формират мнение и оценка вследствие на случайни или служебни контакти с представители на висшето училище. Често от тях произлизат и публично споделяни описания на случващото се в съответното училище. Професионалните организации, извършващи контрол и наблюдение на училищата също дават оценка под формата на сравнителни данни спрямо одобрени стандарти. Друг източник на информация за собственото си преподаване е самият преподавател, като безусловно най-добре запознат с отделеното време и усилия за подготовка на учебния курс, за степента на лично удовлетворение от преподаването, и т.н. Същевременно ръководството на висшето училище, неговите ръководни органи и учебната администрация формират своя оценка на база на наблюдаваната ангажираност и посветеност на преподавателя, предприетите от него иновационни промени във водените курсове, управлението на учебния процес, научни изследвания и публикационна дейност. Работодателите са друг важен фактор в оценяването на ефективността на преподаване и придобитите във висшето училище умения на своите служители. Технически погледнато, най-общи данни за качеството на преподаване могат да бъдат получени и от преглед на учебните материали по съответния курс, изпитните резултати и успеваемостта, администрирането на курса и други.

Рамката за оценка на собственото преподаване съдържа две групи основни елементи - установяване на стандарти и документиране, както и надеждна система за оценяване. Установяването на стандарти изисква ясно целеполагане (ясно зададени ли са целите на вашето преподаване, включително очакваните резултати, реалистични и достижими ли са те?), адекватна подготовка (демонстрирате ли пълни познания във вашата научна област?), адекватни методи (използвате ли подходящо методи и промените ли ги в отговор на променящи се обстоятелства и обратна

вързка?), значими резултати (постигат ли студентите ви зададените цели, в каква степен вашите преподавателски умения допринасят за това?), ефективно представяне (по подходящ начин, достатъчно ясно и смислено ли представяте вашите познания?) и прием на градивна критика (редовно ли оценявате собствената си работа, интегрирате ли оценките за вас в подобряване на качеството на вашето преподаване?).

Анкети за проучване на студентското мнение и оценка на качеството на преподаване.

Съществуват доста разминавания в оценките на резултатите от разнообразните индивидуално разработени анкети за оценяване на студентското мнение за качеството на обучение и представянето на отделни преподаватели, които се дължат на предвидими фактори като обем на извадката, зависимости, формулировки и скали за отговор на въпросите, обработване на самите анкети. Въпреки това, анкетите остават най-масово използваният метод за оценка на съдържанието, организацията и преподаването по дадена учебна дисциплина.

В най-синтезиран вид, значимите въпроси, които водят до анализ и информирано отстраняване на недостатъците са тези, които въвеждат бинарна или друга синтетична оценъчна скала. Например – Преподавателят (Име): 1. Комуникира ефективно с аудиторията (Да/Не/Скала)? 2. Преподава по начин, който позволява воденето на записки? 3. Провежда занятията с желание и ентузиазъм? 4. Има желание и помага на студентите да усвоят учебния материал? 5. Достъпен е за тези студенти, които търсят съвет? 6. Окуражава студентите да излагат своите идеи? 7. Добре организира своята работа? 8. Уверен е в поведението и преподаването си? 9. Дава ясни обяснения? Отворен въпрос: Кои са най-добрите страни в преподаването на този преподавател и кои са неговите слабости?

По отношение на изучаваната дисциплина важните въпроси са следните: Дисциплината (наименование): 1. Доволен съм от съдържанието на тази дисциплина (Да/Не/Скала)? 2. Като цяло натоварването по тази дисциплина е (голямо/приемливо/ниско)? 3. Степента на трудност на съдържанието дисциплината е (висока/приемлива/ниска)? 4. Разбрах представеното съдържание? 5. Курсът бе добре координиран? 6. Дисциплината е предизвикателна? 7. Методите за оценка са справедливи?

8. Допълнителните материали за дисциплината са добре изготвени? 9. Целите на курса по дисциплината бяха постигнати? 10. Дисциплината заслужава да бъде изучавана? 11. Препоръчаната литература и материали бяха ценни за моето разбиране на дисциплината? 12. Дисциплината стимулира моя интерес в същата област на знанието? Отворен въпрос: По какъв начин курсът по тази дисциплина би могъл да бъде подобрен?

Представената позиция се базира на синтез на избрани добри национални и международни практики и личен опит в обучението и преподаването в системата на висшето образование. Посочените свързващи практико-приложни елементи представляват израз на връзката между преподавателя и резултатите от неговата дейност като израз на качеството на висшето образование и ефективността на учебния процес.

Използвана литература:

1. Amann, W. et al (eds). New perspectives on management education. Excel Books, India, 2012.

2. Cannon, R. and Newbie, D. A handbook for teachers in Universities and Colleges. A guide to improving teaching methods. RoutledgeFalmer, UK, 2006.

3. Morss, K. and Murray, R. Teaching at University. A guide for postgraduates & Researchers. Sage Publications, UK, 2005.

4. Petty, G. Teaching today. A practical Guide. Nelson Thornes Ltd., UK, 2004.

5. Reis, R. Tomorrow's professor. Preparing for academic careers in science and engineering. John Wiley & Sons Publication, USA, 1997.

6. Seely, J. Oxford Guide to Effective Writing and Speaking. Oxford University Press, UK, 2005.